

**Джерелознавчі
та
біографічні студії**

МИХАЙЛО МАКСИМОВИЧ ТА ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗОЛОТОНІСЬКОМУ ПОВІТОВОМУ ЗЕМСТВІ

Стаття присвячена дослідженню маловідомих фактів біографії видатного українського вченого М.О. Максимовича, які стосуються його діяльності у якості гласного Золотоніського повітового земства у 1865-1870 роках. Зокрема, автор доводить, що діяльність М.О. Максимовича в цей період мала значний вплив на становлення системи народної освіти в Золотоніському повіті Полтавської губернії.

Ключові слова: М. Максимович, Золотоніське земство, гласний, народне училище.

Ім'я Михайла Олександровича Максимовича (1804-1873 рр.) добре відоме широкому загалові, як вченого-енциклопедиста, природознавця, історика, філолога, фольклориста, професора Московського університету і першого ректора Університету святого Володимира у Києві. Його називають «українським Ломоносовим», «людиною універсальних інтересів», якій судилося стати одним із світочів української науки і здобути всеєвропейське визнання.

Сучасна українська історіографія має низку досліджень, присвячених М. Максимовичу. Серед них і два дисертаційних – Н. І. Бойко «Вчений енциклопедист М. О. Максимович як історик України» [1] та С. Г. Біленького «Роль М. О. Максимовича у формуванні українських академічних традицій та українознавчих дисциплін у Київському університеті (1834-1845 рр.)» [2]. Серед останніх досліджень вчених Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького варто відмітити публікації В. Мусієнко [3], Л. Корновенко [4], Л. Бондар, Л. Прокопенко та О. Біди [5], В. Поліщука [6] та інших. Проте, незважаючи на значну кількість публікацій у всеукраїнському масштабі, життєвий і творчий шлях Михайла Максимовича до кінця не вивчений, що не дозволяє у повній мірі оцінити його багатогранний талант і коло інтересів. Насамперед, це стосується останніх десятиліть життя М. Максимовича, коли він майже безвиїзно мешкав у своєму родинному маєтку на

хуторі Михайлова Гора, що поблизу села Прохорівка Золотоніського повіту Полтавської губернії, і зокрема, його діяльності в якості гласного Золотоніських повітових земських зборів. Висвітлюючи цю сторінку біографії вченого, сучасні дослідники обмежуються загальними формулюваннями, на кшталт: «З початком земської реформи Максимовича обрали гласним Золотоніського повітового земства» [7]. Лише у черкаській дослідниці

Н. Бойко маємо дещо ширшу інформацію: «Із земських документів Золотоніського повіту довідуємося, що в цей час Михайло Максимович був активним земцем – членом повітових земських зборів і членом особливої комісії з улаштування земських шкіл у повіті. Зокрема, 1866 року повітові земські збори «призначили збір за повітовим кошторисом по ½ коп. з карбованця нормального доходу та для обговорення заходів для зручнішого облаштування земських шкіл у Золотоніському повіті на асигновані кошти створили особливу комісію із шести повітових гласних з усі-

ма членами повітової управи». До складу вказаної комісії входив і Максимович. Він також був членом комітету для складання топографічного опису польових і транспортних доріг та гребель. Як свідчать архівні матеріали, Михайло Олександрович брав участь у написанні доповіді зборам з цього питання» [8, 82].

Це був далеко не кращий період у його житті. Михайло Максимович поховав свого батька і рідну сестру, пережив смерть коханої

Портрет
М. О. Максимовича.
1859 р.. Папір,
італійський олівець, крейда
Тарас Шевченко

жінки і кількох близьких друзів – Миколи Гоголя, Тараса Шевченка, Євгена Гребінки. Тому навіть одруження у 1853 р. з набагато молодшою за нього Марією Товбич та народження двох дітей не принесло Михайлу Максимовичу душевного спокою та розради. Він усе ще не полишав надії повернутися до великої науки, продовжував співпрацювати з низкою періодичних видань, вів широке листування. Але в його листах все частіше відчувалося незадоволення своїм становищем, ностальгія за Києвом і Москвою, з якими були пов'язані найкращі роки його наукової і літературної діяльності. Окрім того, вченого гнітили побутові проблеми і постійне безгрошів'я, поганий стан здоров'я, через яке він не мав змоги наповну реалізувати свої задуми і плани.

27 травня 1865 року М. Максимовича обрало гласним Золотоніського повітового земства [9, 382], яке після указу Олександра II від 1 січня 1864 р. розпочало свою діяльність, зокрема, його Установчі збори були проведені 17-19 серпня 1865 р. Це був цікавий і динамічний час, який ніс переміни практично у всі сфери суспільного життя. У Полтавській губернії право обирати до них своїх представників отримали землевласники, які мали в повіті не менше 200 десятин землі або нерухоме майно вартістю не нижчою за 15 000 карбованців, та представники сільських громад і міщани. Статський радник М. Максимович належав до першого стану, хоча й мав у власності близько 40 десятин землі. Він був обраний гласним Золотоніського земства за особливою процедурою, яка передбачала, що кілька землевласників мали право обирати з поміж себе уповноважених, навіть якщо ті не мали встановленого майнового цензу, але володіли майном, що складало не менше 20-ї долі від встановленого майнового цензу.

Діяльність на посаді гласного Золотоніського повітового земства 61-річному М. Максимовичу трохи урізноманітнила його «скудную прозу буколической жизни» [10, 382] на Михайлівій Горі, наповнивши цю «прозу» новим змістом і новими знайомствами. Адже до першого складу Золотоніського земства входило 54 гласних, серед яких було чимало прогресивно налаштованих діячів, приміром, таких, як священник села Бойківська Слобідка Петро Леонтович, генерал-майор Михайло Дараган,

дійсний статський радник Михайло Білуха-Кохановський, штабс-капітан Василь Неплюєв, губернський секретар Микола Косюра, титулярний радник Яків Деркач та інші. Тому М.О. Максимович з ентузіазмом узявся за нову справу, народжену ліберальними царськими реформи. Вчений вірив, що Золотоніське земство стане «стоокой громадой» во имя «честности и правдивости», вірив у можливість поліпшення життя і в те, що «Родители будут видеть своих детей умными и счастливыми» [11].

Одним з перших про переміни у житті М. Максимовича дізнався редактор журналу «Киевские епархиальные ведомости» П. Лебединцев, з яким вчений вів активне листування. «После Золотоношских выборов, о которых я извещал вас, я остался в числе 27-ми гласных от сословия землевладельцев, между которыми обрелось 2 священника и 2 козака; а на 12 июня мы опять позваны на выборы дворянские. Не позволю себе отказать от поездки и на эти выборы» [12, 385], – писав він йому 9 червня 1865 року з Михайлової Гори. А згодом П. Лебединцев уже вітав свого колегу з новим громадським статусом: «Поздравляю Вас со званием гласного; дай Бог, чтобы Ваш глас не был гласом в пустыне» [13, 386], – писав він до М. Максимовича. Також П. Лебединцев висловлював сподівання, що Золотоніський округ виграє від участі М. Максимовича «в сем новом у нас деле» [14, 386].

З подальшого листування цих двох осіб дізнаємося, що М. Максимович планував брати активну участь у діяльності Золотоніського земства, хоча й відмовився обійняти запропоновані йому посади гласного Полтавського губернських зборів та члена Золотоніської земської повітової управи. Так, 26 червня 1865 року він повідомляв П. Лебединцеву, що «с 15 августа у нас в Золотоноше начнется уже земское собрание, в котором деятельно участвовать вменяю себе в обязанность, хотя от поездок в Полтаву, равно и от выборов в члены управы, отказываюсь решительно...» [15, 388]. А 19 серпня того ж року ще раз підтвердив незмінність своєї позиції: «Кланяюсь вам из Золотоноши, где я уже третий день участвую в земском собрании в качестве гласного, уклонившегося впрочем от выборных должностей по земству; а на нынешний день я назначен для баллотировки в

члены управы, которым положено вчера жалование 750 р. в год, тоже и председателю; на канцелярию 2000 р.» [16, 394, 395].

Як бачимо, обрання М. Максимовича гласним Золотоніського повітового земства відкрило перед ним нові можливості й перспективи, в тому числі й для покращення матеріального становища, що на той час для вченого було вкрай актуальним. Адже пенсія відставного професора складала всього 762 рублі, яких катастрофічно не вистачало на повноцінне забезпечення родини. А відмова Михайла Олександровича від фінансово вигідних пропозицій з боку земства була обумовлена, на наш погляд, станом його здоров'я – давалися ознаки погіршення зору та ревматизм.

Та попри все, два терміни підряд, з 1865-го по 1870-й рік, М. Максимович добросовісно брав активну участь у роботі Золотоніського повітового земства, віддаючи йому свій багатий досвід і знання. Відомості, що збереглися у «Журналах» та «Отчетах» Золотоніського земства, засвідчили наступні форми земської діяльності М. Максимовича:

– він входив до комісії із улаштування у Золотоніському повіті мережі земських народних шкіл;

– був членом комісії з улаштування в повіті медичної частини [17, 13], яка затвердила перші Правила надання медичної допомоги в Золотоніському повіті [18, 109-115];

– брав участь у роботі комітету зі складання топографічного опису польових і транспортних доріг та гребель [19, 10]. Такий опис було складено і вже у 1868 році земство почало цілеспрямовано виділяти кошти на ремонт дорожніх споруд;

– разом із гласним М.Є. Гайворонським долучався до складання земського проекту зі збереження та розведення лісів [20, 23];

– брав участь у обговоренні та вирішенні суто господарських питань. Так, коли на одному із засідань (1870 р.) зайшла мова про участь земства у покращенні сорту робочих коней, М. Максимович заявив, що сільські жителі більше потребують племінних биків, ніж заводських жеребців. І це суттєве зауваження було враховане [21];

– першим порушив питання про необхідність будівництва у м. Золотоноша окремого приміщення для повітових Зборів, управи та мирових закладів [22, 22]. Уже в 1874 році

земство почало розглядати можливість будівництва окремого адміністративного приміщення [23, 21-22], а повністю ідея М. Максимовича була реалізована у 1903 році, коли в Золотоноші, на Новобазарній площі, було відкрито нове двохповерхове приміщення земського будинку [24, 50].

Та все ж найбільше М. О. Максимович зумів проявити себе на ниві покращення рівня народної освіти у Золотоніському повіті, яка гостро потребувала фінансової та організаторської підтримки з боку земства. Достатньо сказати, що на час відкриття земських установ в Золотоніському повіті діяло лише 1 повітове училище Міністерства народної освіти (відкрите у 1820 р.), 6 училищ Відомства державного майна (найбільше – Вереміївське) та 25 парафіяльних шкіл, які утримувались за кошти Церкви і сільських громад. Загалом, у цих закладах працювало з півсотні вчителів, які навчали близько 1000 дітей [25, 168-172]. За таких умов, переважна більшість населення Золотоніського повіту не вміла ні читати, ні писати, що само по собі стримувало соціально-економічний розвиток краю.

Початок змін у освітній галузі було покладено на другій сесії Золотоніських повітових земських зборів, що відбулися 24 вересня 1866 р. Тоді гласні створили Комісію із улаштування земських шкіл в Золотоніському повіті до складу якої увійшли члени повітової управи та шестеро гласних – статський радник Михайло Максимович, кандидат Університету св. Володимира Микола Савич, штабс-капітан Василь Неплюєв, гвардії підпоручик Лев Томара, статський радник Микола Гайворонський та капітан гвардії Іван Товбич [26, 100]. Переконані, що з поміж цих осіб М. Максимович, за плечима якого були роки ректорсько-викладацької роботи у Московському та Київському університетах, був найдосвідченішим і найкомпетентнішим у питаннях освіти. Тому саме він і очолив новостворену Комісію, яка відразу ж приступила до роботи. Уже наступного року в доповіді земському зібранню Комісія рекомендувала «учредить в г. Золотоноше на счет земских сумм питомник с наименованием его «Надежда» [27, 101]. У цьому «питомнику», розрахованому на 30 вихованців, мали готувати майбутніх учителів для земських шкіл.

Крім цього М. Максимович входив і до утвореного земськими зборами особливого Комітету, якому було доручено вироблення детальнішого проекту розвитку народної освіти та мережі шкіл повіту. Головою цього Комітету було обрано капітана гвардії Івана Товбича, який доводився рідним братом дружини М. Максимовича [28, 100]. Свій проект І. Товбич представив земському зібранню у серпні 1868 року. Але через відсутність фінансового обґрунтування він викликав неоднозначні оцінки, в тому числі і з боку М.О. Максимовича. Зокрема, проект Товбича передбачав створення у Золотоніському повіті 35 навчальних округів, до кожного з яких входило б 4-5 населених пунктів. Кожен округ мав обслуговувати один учитель або його помічник, які, переїжджаючи на своїй коняці від села до села, мали по дві години на день навчати дітей грамоти. Навчання мало бути платним, а розмір плати для кожного учня або його батьків мав складати 1 крб 50 коп. сріблом на рік. Зазначеним проектом також передбачалося створення у повіті платної бібліотеки для народного читання [29, 121-149].

Того ж 1868 року очолювана М. Максимовичем Комісія на основі зібраних пропозицій запропонувала земським зборам свій проект організації в повіті системи народної освіти. Суть цих пропозицій зводилася до наступного:

1. «На даний час Комісія вважає неприйнятним проект поширення народної освіти, запропонований гласним І. В. Товбичем, але, в якості експерименту, рекомендує утворити у Золотоніському повіті один навчальний округ, в якому навчання відбуватиметься за його проектом.

2. «Комісія підтримує ініціативу Полтавських повітових земських зборів про грошову допомогу від земства тим із народних шкіл, які відкриваються за фінансової підтримки сільських громад чи приватних осіб, і де кількість учнів складає не менше 15 осіб»;

3. «З метою підготовки здібних учителів Комісія рекомендує відкрити при повітовому училищі педагогічний клас, де кожен бажаючий стати учителем, після складання іспитів міг би опанувати кращі методи викладання. Також Комісія рекомендує для здібних випускників, які завершать навчання у педагогічному класі, заснувати п'ять стипендій у розмірі 60 карбованців кожна»;

4. «Комісія підтримує ініціативу Полтавських повітових земських зборів щодо викладання при Золотоніському повітовому училищі двох європейських мов, що дозволить випускникам училища вступати до вищої школи»;

5. «Комісія вважає за необхідне прийняти на утримання земства училища Відомства державного майна й рекомендує визначити для них суму фінансової допомоги від земства»;

6. «Для заохочення діяльності колезького реєстратора В. Авадовського, який відкрив у своєму будинку початкове народне училище, Комісія вважає за можливе видати йому винагороду у розмірі 50 карбованців»;

7. «Для належного утримання штатного наглядача у справах Училищної ради Комісія рекомендує видати йому із земських сум 100 карбованців на канцелярські потреби та роз'їзди» [30, 116-120].

Як показало життя, перші кроки Золотоніського земства, спрямовані на розвиток у повіті системи народної освіти, були своєчасними і вдалимими. Насамперед, це стосувалося запровадження пропорційного фінансування народних училищ за рахунок земства та сільських громад, що, у свою чергу, пробуджувало ініціативність і відповідальність з боку селян. Завдяки цьому вже у 1868 році в містечку Піщана Золотоніського повіту було відкрито перше початкове народно-земське училище [31, 38]. Наступного року таке ж училище було відрите і в селі Панському [32, 74], а у 1870 році – на батьківщині М. Максимовича у селі Прохорівка [33, 76]. Переконані, що Михайло Олександрович теж був причетний до цієї події, хоча ніколи цим не хизувався. Але факт залишається фактом: Прохорівка стала першим населеним пунктом Золотоніського повіту, в якому було запроваджено обов'язкове навчання дітей грамоти. Ось що про це було сказано у звіті земства: «В прошлом 1870 году Прохоровские общества козаков, казенных и временно обязанных крестьян приговором 11-го октября постановили: что всякий из членов этих обществ обязан ежедневно посылать детей своих в училище, а в каникулярное время посылать для повторения пройденных наук в воскресенье и праздничные дни. На содержание училища общества назначили: ежегодный сбор по 10 коп.

с ревизской души и 50 руб. из общественных доходов, что составило сумму, ассигнованную обществами на училище, 114 руб. 40 коп, а вместе с пособием от земства составляет сумму 253 руб. 80 коп. Сверх этих средств тем же приговором Прохоровского общества определена плата за каждого учащегося по 2 и по 1 рублю, смотря по состоянию родителей их: сумма этой платы, по числу 46 учеников, обучаемых в Прохоровском училище, в конце января месяца сего года простиралась до 64 руб.» [34, 171].

Впродовж 1871-1872 років на території Золотоніського повіту було відкрито ще 9 народно-земських училищ, в яких отримали можливість навчатися 570 дітей [35, 34-81]. А в 1873 р. у Золотоноші було відкрито і жіночу прогімназію, де почали готували майбутніх учителів для сільських шкіл [36, 66]. Таким чином, була реалізована ще одна ідея М.О. Максимовича, яка стосувалася підготовки вчительських кадрів.

Велику роль у розвитку на Золотоніщині системи народної освіти відіграла й повітова Училищна рада, яка вирішувала чимало поточних питань, у т. ч. контролювала діяльність народно-земських шкіл. І хоча в одному з листів до П. Лебединцева М. Максимович повідомляв, що збирається відмовитися від роботи в цій раді: «Полтавский директор, не спрося меня, представил, а князь Шихматов утвердил членом от министерства нар. просвещ. в Золотоношский училищный совет, куда и зовут на 15 апреля; но я поеду с тем, чтобы отказаться от этой обязанности, которая не по силам мне, старику, хотя по душе и не прочь бы. Меня влечет к себе Киев и его святая старина» [37, 137], маємо дані, що М. Максимович все таки входив до складу Училищної ради і навіть деякий час її очолював. Маємо дані, що 26 травня 1866 року за його участю відбулося перше засідання цієї ради [38, 138], а у 1868 році Училищна рада під головуванням М.О. Максимовича, розглянула питання про відкриття у м. Золотоноша колезьким реєстратором Василем Авадовським першого приватного початкового народного училища, яке існувало за фінансової підтримки земства аж до 1917 р. [39, 119-120].

З великою вірогідністю можна стверджувати, що М. Максимович також брав участь і у виробленні першої навчальної програми для

земських шкіл та методичної інструкції для вчителів цих шкіл, які були затверджені повітовою Училищною радою у вересні 1869 р. [40, 172-180]. В обох документах відчувається професійний підхід і щире вболівання за справу народної освіти, що цілком було в душі М. Максимовича – великого гуманіста і просвітителя, автора популярної серед сільського населення дитячої «Книги Наума о великом Божем Мире» (перевидавалась 11 разів, у тому числі й на кошти діячів Золотоніського земства).

Діяльність гласного Михайла Максимовича не минула безслідно і була належно оцінена Золотоніським земством. Вже після смерті вченого, у 1904 р., на пропозицію гласного Володимира Науменка земські збори одногосно прийняли рішення про заснування у селі Прохорівка, де М. Максимович прожив більшу частину свого життя і де був похований, безкоштовної народної бібліотеки-читальні його імені – «Бібліотеки імені М. О. Максимовича». У «Отчете» Золотоніського земства за 1904 р. читаємо наступне: «Для открытия в Прохоровке, в память М. А. Максимовича, библиотеки-читальни не оказалось удовлетворяющего правилам на этот счет помещения при училище, почему открыта пока, согласно постановлению земского Собрания, приучилищная библиотека, без читальни» і далі «Касательно постановления в библиотеке портрета М. А. Максимовича управа обратилась к В. П. Науменку за содействием по приисканию лучшего экземпляра этого портрета, с целью приобрести его в собственность или переснять» [41, 24-25]. На 1906 р. ситуація залишалась незмінною: «Наименование прохоровской народной библиотеки-читальни «библиотекой имени М. А. Максимовича» исходатайствовано, испрошено также разрешение на открытие ее вне школы и получен приговор от прохоровского сельского общества об отводе им помещения для этой библиотеки-читальни при сельской расправе; тем не менее библиотека остается по-прежнему при училище, за отсутствием, вследствие исключения правительством из сметы соответствующей ассигновки, средств на ремонт и оборудование, а также на содержание его и библиотеки» [42, 26-27].

Того ж 1904 р. з нагоди 100-річчя від дня народження вченого за участі діячів Золотоніського земства на могилі М. Максимовича

місцевим священиком була відслужена панахида та влаштовані скромні поминки [43, 27].

Маємо надію, що заслуги гласного Золотоніського повітового земства М. О. Максимовича будуть належно оцінені й теперішнім або майбутнім складом Золотоніської районної ради, яка продовжує ту справу, що була започаткована більше 140 років тому. І хоч у місті Золотоноша є вулиця, яка носить ім'я вченого, було б добре, що б на цій вулиці з'явилася і меморіальна дошка з барельєфом Ми-

хайла Максимовича. А ще краще було б, коли б така дошка з'явилася на приміщенні колишнього Золотоніського земства, про будівництво якого свого часу він щиро турбувався. У будь-якому разі тепер ми достеменно знаємо, що земська діяльність Михайла Олександровича Максимовича не минула безслідно і він заслужив на вдячну пам'ять своїх земляків, як і багато інших визначних діячів Золотоніського земства, про яких пам'ятає історія.

Джерела та література

1. Вчений-енциклопедист М. О. Максимович як історик України : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н. І. Бойко; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2002. – 20 с.
2. Роль М. О. Максимовича у формуванні українських академічних традицій та українознавчих дисциплін у Київському університеті (1834-1845 роки) : автореф. дис... канд. іст. наук: 09.00.12 / С. Г. Біленький ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2001. – 21 с.
3. Мусієнко В. Комунікативна позиція адресанта в епістоляріях М. Максимовича / В. Мусієнко // Вісник Черкаського університету. Вип. 169. Серія Філологічні науки. – Черкаси, 2009. – С. 5-12.
4. Корновенко Л. Комунікативний статус російської мови в епістолярії М. Максимовича / Л. Корновенко // Вісник Черкаського університету. Вип. 169. Серія Філологічні науки. – Черкаси, 2009. – С. 39-45.
5. Бондар Л. «Ширий малоросіянин», патріарх української науки (До 205-річчя від дня народження Максимовича Михайла Олександровича) / Л. С. Бондар, Л. І. Прокопенко, О. А. Біда // Вісник Черкаського університету. Вип. 164. Серія Педагогічні науки. – Черкаси, 2009. – С. 78-81.
6. Поліщук В. Михайло Максимович у студіях Василя Доманицького / В. Поліщук // Вісник Черкаського університету. Вип. 198. Серія Філологічні науки. – Черкаси, 2011. – С. 32-37.
7. Короткий В. Науковий подвиг дослідника української культури : (до 200-річчя від дня народження Михайла Максимовича) / В. Короткий // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 1-2. – С. 3-17.
8. Бойко Н. Михайло Максимович – навіки з рідним краєм / Н. Бойко. – Черкаси: Брама, 2004. – 247 с.
9. Переписка М.А. Максимовича с П.Г. Лебединцевым (1864-1873)// Киевская старина. – 1904. – Сентябрь. – Отд. I. – 413 с.
10. Там само.
11. Короткий В. Науковий подвиг дослідника української культури: (до 200-річчя від дня народження Михайла Максимовича) / В. Короткий // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 1-2.
12. Переписка М.А. Максимовича с П.Г. Лебединцевым (1864-1873)// Киевская старина. – 1904. – Сентябрь. – Отд. I. – 413 с.
13. Там само.
14. Там само.
15. Там само.
16. Там само.
17. Свод журналов и постановлений Золотоношского уездного земского собрания четвертого созыва 8-16 августа 1868 года. – Киев: типография Федорова, 1868 г. – 216 с.
18. Журналы и постановления Золотоношского уездного земского собрания за 1867 год. – Киев: типография Е.Федорова, 1867 г. – 125 с.
19. Там само.
20. Свод журналов и постановлений Золотоношского уездного земского собрания четвертого созыва 8-16 августа 1868 года. – Киев: типография Федорова, 1868 г. – 216 с.
21. Свод журналов и постановлений Золотоношского VI очередного уездного земского собрания 31-го мая и 1-го июня 1870 года. – Киев: типография Е.Я. Федорова, 1870 г. – 275 с.
22. Свод журналов и постановлений Золотоношского уездного земского собрания четвертого созыва 8-16 августа 1868 года. – Киев: типография Федорова, 1868 г. – 216 с.
23. Свод журналов и постановлений чрезвычайного Золотоношского уездного земского собра-

ния заседания 16 сентября 1874 года. – Полтава: тип. И. Пигуренко, 1875. – 44 с.

24. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XXXX очередной сессии за 1903 год. – Золотоноша: тип. Лепского и Вурмана, 1904. – 127 с.

25. Отчет за 1869 год Золотоношской уездной земской управы. – Полтава: тип. Пигуренко, 1870. – 187 с.

26. Журналы и постановления Золотоношского уездного земского собрания за 1867 год. – Киев: типография Федорова, 1867 г. – 125 с.

27. Там само.

28. Там само.

29. Свод журналов и постановлений Золотоношского уездного земского собрания четвертого созыва 8-16 августа 1868 года. – Киев: типография Федорова, 1868 г. – 216 с.

30. Там само.

31. Отчет Золотоношской уездной земской управы уездному земскому собранию XXXV очередной сессии (1899 года) за 1898 год с приложениями. – Золотоноша: тип. Лепского и Вурмана, 1899. – 362 с.

32. Там само.

33. Там само.

34. Свод журналов и постановлений Золотоношского уездного земского собрания чрезвычайного – заседания 20 марта и очередного – заседания 31 мая, 1, 2 и 3 июня 1871 г. – Полтава: тип. Пигуренко, 1872. – 192 с.

35. Отчет Золотоношской уездной земской управы уездному земскому собранию XXXV очередной сессии (1899 года) за 1898 год с приложениями. – Золотоноша: тип. Лепского и Вурмана, 1899. – 362 с.

36. Свод журналов с приложениями Золотоношского уездного земского собрания VIII созыва в июне 1872 года. – Полтава: тип. Пигуренко, 1872. – 192 с.

37. Переписка М.А. Максимовича с П.Г. Лебединцевым (1864-1873)//Киевская старина, 1904. – Т. LXXXVII. – Октябрь. – 407 с.

38. Там само.

39. Свод журналов и постановлений Золотоношского уездного земского собрания четвертого созыва 8-16 августа 1868 года. – Киев: типография Федорова, 1868 г. – 216 с.

40. Отчет за 1869 год Золотоношской уездной земской управы. – Полтава: тип. Пигуренко, 1870. – 187 с.

41. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XLI очередной сессии за 1904 год. – Золотоноша : тип. Лепского и Вурмана, 1905. – 133 с.

42. Отчет Золотоношской уездной земской управы Золотоношскому уездному земскому собранию XLIII очередной сессии за 1906 год. – Золотоноша : тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1907. – 145 с.

43. Чествование памяти М.А. Максимовича // Киевская старина, 1904. – Т. LXXXVII. – Октябрь. – Документы и известия. – От. II. – 204 с.

Виктор Козориз

Михаил Максимович и его деятельность в Золотоношском уездном земстве

Статья посвящена исследованию малоизвестных фактов биографии выдающегося украинского ученого М.А. Максимовича, касающихся его деятельности в качестве гласного Золотоношского уездного земства в 1865-1870 годах. В частности, автор доказывает, что деятельность М.А. Максимовича в этот период имела значительное влияние на становление системы народного образования в Золотоношском уезде Полтавской губернии.

Ключевые слова: М. Максимович, Золотоношское земство, гласный, народное училище.

Victor Kozoriz

Mykhailo Maksymovych and his Activity in Zolotonosha County Zemstvo (District Council)

The article is devoted to the research of little-known facts in the biography of the outstanding Ukrainian scientist M.A. Maximovich concerning his activity in the character of the zemstvo councillor of Zolotonosha zemstvo of uyezd in 1865-1870. In particular, the author is proving that the activity of Maximovich in that period had a considerable influence on the coming into being of the national education system in Zolotonosha uyezd of Poltava province.

Key words: M. Maximovich, Zolotonosha zemstvo, the zemstvo councilor, the public school.